svaidomasis ginklas.

Titnaginių antgalių nedaug: 14 strėlių antgalių ir 6 ietigaliai. Strėlių antgaliai trikampiai ir rombiniai, ietigaliai beveik lauro lapo pavidalo. Beveik visi jie pagaminti iš įvežtinio titnago, tik vienas strėlės antgalis - iš kvarco ir ietigalis - iš klinties. Titnaginių gremžtukų rasta 25, iš kurių 8 buvo gludintais ašmenimis. Iš kitų titnago dirbinių minėtini grąžteliai bei ylos, retušuotos skeltės-peiliai, retušuotos nuoskalos ir pan.

Tinklų pasvarų rasta daug. Jie padaryti iš akmenėlių, išskeliant jų šonuose įdubas. Rastos neapdirbtų mažesnių gargždo akmenėlių krūvelės, gal būt, rodo buvus į tokį suvyniotus pasvarėlius.

Iš amuletų minėtina viena (nebaigta?) 10,5 cm ilgio figūrėlė, padaryta iš klinties gabalėlio. Joje matyti galvutė, 4 kojos ar plaukmenys ir uodega, nuskilusi įstrižai. Palyginus su žinomomis šios rūšies titnago figūrėlėmis, tai galėjęs būti ruonio atvaizdas. Rasta šiek tiek ir gintarinių dirbinių, nors daugiausia pasitaikė tik neapdirbto gintaro. Tai maži plokšti karoliukai, vamzdeliniai karoliai ir mažai apdirbti kabučiai.

Iš viso to matyti, kad čia buvusi didelė pamarių kultūros gyvenvietė, kurioje žmonės gyveno pusiaužeminėse ir antžeminiuose pastatuose, vertėsi žemės ūkiu, tačiau labai svarbią vietą jų ūkyje užėmė ir žvejyba. Gyvenvietė datuotina apie 2000 m. pr.m.e.

DAPŠIŲ (MAŽEIKIŲ RAJ.) PILIAKALNIS

Vytautas Daugudis

Užtvenkus Varduvą ties Mažeikiais, į užliejamą zoną, greta kitų archeologinių paminklų, pateks Dapšių piliakalnio ir prie jo buvu-

sios gyvenvietės liekanos. Todėl Lietuvos TSR MA II 1974 m. šiuos paminklus ištyrė[1].

Dapšių piliakalnis yra Varduvos kair. krante, ties santaka su Gūžės upeliu. Jis įrengtas iki 100 m ilgio ir 12-13 m aukščio Varduvos slėnio kranto kyšulyje. Iš P ir PR piliakalnį juosia Varduvos, o iš Š-ŠV - Gūžės ir į jį įtekančio Dubulio slėniai. Tiktai iš P-PV prie piliakalnio prieina dirbami laukai, kur maždaug 2 ha plote pastebimi buvusios gyvenvietės pėdsakai.

Be to, piliakalnio šiaurinio šlaito terasoje, maždaug 8 m žemiau aikštelės, yra 15x20 m dydžio aikštelė, kurioje XIX a. buvo kapinaitės, išliko nedidelė medinė koplytėlė. XIX a. ir XX a. pradžioje kapinaitės buvo ir piliakalnio aikštelėje, kur tebestovi akmeninis antkapis su 1908 m. data.

Kartais šis piliakalnis dar vadinamas Alkos kalnu[2]. Tačiau atrodo, kad piliakalnis Alka pavadintas vėliau, gal būt, nuo kalnelio, esančio apie 150 m į R nuo piliakalnio, Varduvos deš. krante, ties Alkos brasta. Jis savo forma primena ankstyvą piliakalnį ir, gal būt, buvo alka.

Piliakalnio viršuje yra apie 2 m storio molio sluoksnis, o likusioji jo dalis sudaryta iš žvyro bei smėlio. Dėl to Varduva bei minėti upeliai, slenkant amžiams keisdami savo vagas ir priartėdami prie piliakalnio, paplovė ir nugriovė didesnę jo dalį.

---

[1] В. Даугудис, Й. Станкус, А. Мяркявичюс, Раскопки городища Дапшяй, АО 1974 года, М., 1975, с. 405-406.

[2] P. Tarasenka, Lietuvos archeologijos medžiaga, K., 1928, p. 116; Lietuvos TSR archeologijos atlasas (toliau LAA), t. 2, V., 1975, p. 50.

Šiuo metu jo viršus turi tik 1-15 m pločio.

Piliakalnį sudaro 2 beveik vienodo dydžio aikštelės, viena nuo kitos atskirtos iki 3 m aukščio ir 14 m pločio pylimu ir 0,8 m gylio ir 1,5-2 m pločio viršuje grioviu. Nuo Š gale esančios piliakalnio aikštelės pusės šis pylimas yra 1,8 m, o iš išorės - iš P pusės - 3 m aukščio. Išliko tik apie 2 m ilgio ir 1,5 m pločio viršuje šio pylimo dalis.

Gerokai apgriuvusi, netaisyklingo trikampio formos piliakalnio aikštelė yra kyšulio ŠR gale. Jos ilgis - apie 45 m, plotis ties smailiuoju galu - tik apie 3 m, ties viduriu, plačiausioje vietoje - 15 m, o prie pylimo - 7 m. Didesnė, ypač prie pylimo esanti, šios aikštelės dalis yra suardyta kapinaičių bei apkasų.

Į P-PV nuo pylimo yra 40 m ilgio įtvirtinto priešpilio aikštelė. Jos plotis Š gale - tik 1-2 m, o PV gale - apie 20 m. Nuo laukų pusės - iš P-PV priešpilį saugo iki 2,8-3 m aukščio iš išorės, 1 m nuo aikštelės pusės pylimas. Už pylimo buvęs apie 3 m pločio ir 1 m gylio griovys. Priešpilio aikštelė taip pat gerokai apgriuvusi ir iškasinėta apkasais.

Piliakalnyje ir priešpilyje ištirtas 431 m^2 plotas.

Piliakalnio aikštelėje aptiktas 0,2-0,5 m, o jo pylime - iki 2 m su viršum storio kultūrinis sluoksnis. Geriau jis buvo išlikęs pylime, o aikštelėje - labai suardytas kapų ir apkasų.

Išlikusioje piliakalnio pylimo dalyje, žemutiniame jo kultūrinio sluoksnio horizonte, apie 5 m pločio ir 0,6-0,9 m gylio įdubime aptikta aikštelės pakraštyje stovėjusio ilgo stulpinės konstrukcijos pastato vienos gyvenamosios apie 4 m pločio ir 2 m ilgio patalpos dalis. Likusi šios patalpos dalis buvo nuslinkusi į Varduvos bei Gūžės slėnius.

Minėtoje patalpoje, beveik prie vidinės (nuo aikštelės pusės) buvusios sienos, aptiktas atviras židinys. Jis buvo įrengtas apskritoje, 0,6 m skersmens, 2o cm gylio, į dugną siaurėjančioje duobutėje. Tarp smulkių angliukų bei pelenų rasta lipdytų puodų šukių neryškiai brūkšniuotu paviršiumi bei gyvulių kaulų. Šie puodai buvę mažai profiliuoti, silpnokai degti, jų 0,7-1 cm storio sienelėse pastebimas nemažas kiekis grūsto akmens. Iki šiol tai jau šeštoji šio tipo keramikos radimo vieta Vakarų Lietuvoje ir pagal minėtas jos savybes skiriama dar I tūkstantm. pr.m.e. antrajai pusei ir m.e. pradžiai[1].

Atrodo, to paties ilgojo stulpinės konstrukcijos pastato pėdsakai buvo aptikti ir gerokai apgriuvusiame piliakalnio aikštelės ŠV pakraštyje, kur pastebėti stulpaviečių pėdsakai ir rasta 3 moliniai kūgio formos, 2,5-3 cm aukščio bei 3,3-4,2 cm skersmens svoreliai. Pastarieji savo forma yra labai artimi Djakovo tipo svorelių grupei. Jie Vakarų Lietuvoje, be Dapšių, dar aptikti trijose maždaug to paties laikotarpio gyvenvietėse[2].

Minėtojo tipo stulpinės konstrukcijos pastatai I tūkstantm. pr. m.e. pabaigoje ir maždaug iki I m.e. tūkstantm. vidurio buvo išplitę ne tik Lietuvoje, bet ir dideliuose Rytų Europos plotuose, kur tuomet daugiausia gyveno baltų gentys[3]. Lietuvoje tokia pastatų forma labiausiai yra būdinga brūkšniuotosios keramikos naudojimo

---

1 LAA, II, p. 14, 198-199, 5 žemėlapis.

2 Ten pat, p. 199-200, 6 žemėlapis.

3 V. Daugudis, Seniausieji mediniai pastatai ir įrenginiai Lietuvoje (3. M.e. I tūkstantm. I pusės pastatai), MAD, A, t. 1(54), 1976.

laikotarpiui.

Ryškesnių I m.e. tūkstantm. vidurio ir antrosios pusės kultūrinio sluoksnio pėdsakų piliakalnio aikštelėje nepastebėta. Čia surinkta tiktai paskiri šio laikotarpio radiniai: akmeninis ovalinis, 5,1x7,1 cm dydžio ir 2,7 cm storio skiltuvas, viena žalvarinė apyrankė iš pusapvalės juostelės, kitos panašios apyrankės dalis ir keletas lipdytų puodų šukelių lygiu ir šiurkščiu paviršiumi.

Geriau šio laikotarpio sluoksnis išsiskyrė pylime, kur jis ties viduriu buvo 0,5-1,4 m storio. To meto pylimo aukštis ties viduriu siekė 1,7 m, o plotis prie pagrindo - 9,5-10 m. Pylimo viršūnėje pastebėta smulkių degėsių - buvusių medinių įtvirtinimų pėdsakai. Pylimas supiltas iš tamsiai pilkos spalvos žemės, maišytos su moliu.

Apie 0,4 m žemiau pylimo viršūnės jo išorinėje pusėje aptiktas 0,7 m pločio, iš 5x7x10 - 15x10x20 cm dydžio akmenų grindinėlis. Galimas dalykas, kad šie akmenys naudoti ant pylimo stovėjusios medinės gynybinės sienos išorinės pusės sutvirtinimui.

Panašus, iki 0,8 m pločio akmenų grindinys juosė ir pylimo vidinę papėdę, apie 0,7 m žemiau jo viršūnės. Greičiausiai šis grindinys yra vidinės pylimo pusės sutvirtinimo liekana.

Pastebėta, kad I m.e. tūkstantm. viduryje ir antrojoje pusėje pylimas tvirtintas bei taisytas apie 10 kartų.

Galimas dalykas, kad tais laikais buvo iškastas ir griovys išorinėje pylimo pusėje.

I m.e. tūkstantm. pabaigos bei II tūkstantm. pradžios kultūrinis sluoksnis piliakalnio aikštelėje beveik sunaikintas kapų bei apkasų. Jame aptikta tiktai keletas paskirų smulkių žiestų puodų

šukelių bei geležinių peilių dalių.

Kiek geriau šio laikotarpio sluoksnis buvo išlikęs pylime. Jo storis pylimo viršūnėje buvo tik 0,4-0,5 m, o šlaituose - 0,5-0,8 m. Pylimo viršūnėje aptikta maždaug 3,5 m pločio ir 0,2-0,4 m storio apdegusio molio, maišyto su smulkiais angliukais, sluoksnis. Medinių gynybinių įtvirtinimų pėdsakų šiame sluoksnyje nepastebėta, kadangi jo viršutinė dalis jau buvo nuslinkusi. Likusi šio laikotarpio pylimo dalis buvo supilta iš tamsiai pilkos spalvos žemės, maišytos su moliu.

Aprašomojo laikotarpio pylimo vidinėje pusėje aptiktas daugiausia iš 8x10x15 cm dydžio akmenų sudarytas iki 0,3 m storio ir 0,5 m pločio grindinys. Galimas dalykas, kad toje pylimo vietoje tuomet buvo iš akmenų krauta sienelė, kokių liekanos dažnai aptinkamos ir daugelyje kitų to meto Lietuvos piliakalnių, kur jos sudarė vidinėje pylimo pusėje stovėjusio ilgo gynybinio-ūkinio statinio į pylimą atremtą sieną[1].

Atrodo, kad šiame laikotarpyje buvo įrengtas ir įtvirtintas priešpilis. Nustatyta, kad iš pradžių jis buvo mažesnis, apie 25 m ilgio. Vėliau priešpilį nuo išorės pusės saugojęs pylimas buvo nugriautas, ir priešpilis pailgintas dar 15 m.

Pietvakariniame, nuo dirbamų laukų pusės esančiame priešpilio gale iš molio ir tamsiai pilkos spalvos žemės supiltas pylimas, kurio išorinėje pusėje dar buvęs iškastas griovys. Pastara-

---

[1] V. Daugudis, Imbarės piliakalnio ir gyvenvietės tyrinėjimai 1969 metais, AETL 1968 ir 1969 metais, V., 1970, p. 32-33; to paties, Bražuolės (Trakų raj.) piliakalnio tyrinėjimai 1972 m., AETL 1972 ir 1973 metais, V., 1974, p. 22.

jame buvo aptikta daugiausiai išilgai jo gulėjusių 10-15 cm skersmens sudegusių medinių rąstų gabalų, nemažas kiekis smulkių degėsių, perdegusių akmenų, molio tinko gabalėlių, keletas žiestų puodų šukių, puoštų lygiagrečių linijų ornamentu bei gyvulių kaulų. Visa tai rodo, kad tais laikais prie minėto griovio dar buvo kažkokia medinė gynybinė užtvara.

Nustatyta, kad iš pradžių buvo supiltas maždaug tik iki 1 m aukščio ir apie 3 m pločio prie pagrindo pylimėlis, ant kurio stovėjo medinė gynybinė užtvara. Šio pylimėlio išorinėje pusėje aptikta apie 0,5 m gylio ir 1 m pločio griovelio pėdsakai. Atrodo, kad savo metu šis pylimėlis buvo aukštesnis, o griovys jo išorinėje pusėje - gilesnis ir platesnis.

Vėliau aprašomasis pylimas buvo aukštintas 3-4 kartus. Jo viršuje aptiktos 2 beveik lygiagrečiai išilgai pylimo gulėjusių, maždaug per 2,5-3 m viena nuo kitos nutolusių, 10-20 cm storio sudegusių rąstų eilės. Prie šių rąstų pastebėta ir 15-20 cm skersmens stulpavietių, apdegusių molio tinko gabalėlių, o tarp jų eilių - apdegusių, daugiausiai 5x10x15 cm dydžio akmenų.

Minėtieji duomenys rodo, kad šio pylimo viršuje savo metu stovėjo medinė dviguba, maždaug 3 m pločio gynybinė siena iš statmenai įkastų 15-20 cm storio rąstelių, o tarpai tarp jų buvo užpildyti panašaus storio gulsčiais rąstais ir apkrėsti moliu.

Pažymėtina, kad panašios konstrukcijos medinių gynybinių sienų pėdsakai Lietuvoje iki šiol aptikti tiktai vėlyvojo geležies amžiaus piliakalnių aikštelės juosusių pylimų viršuje (Bražuolė[1], Imbarė[2] ir kt.).

---

[1] V. Daugudis, Bražuolės piliakalnio..., p. 21-22.

[2] V. Daugudis, Imbarės piliakalnio..., p. 32.

Priešpilio pylimo vidinėje pusėje aptiktas daugiausia iš 10x 15x20 cm dydžio akmenų sudarytas grindinys. Maždaug per 2-3 m nuo šio pylimo, kiek toliau nuo minėto grindinio į priešpilio pusę, aptikta keliolika 20-30 cm skersmens, beveik vienoje eilėje

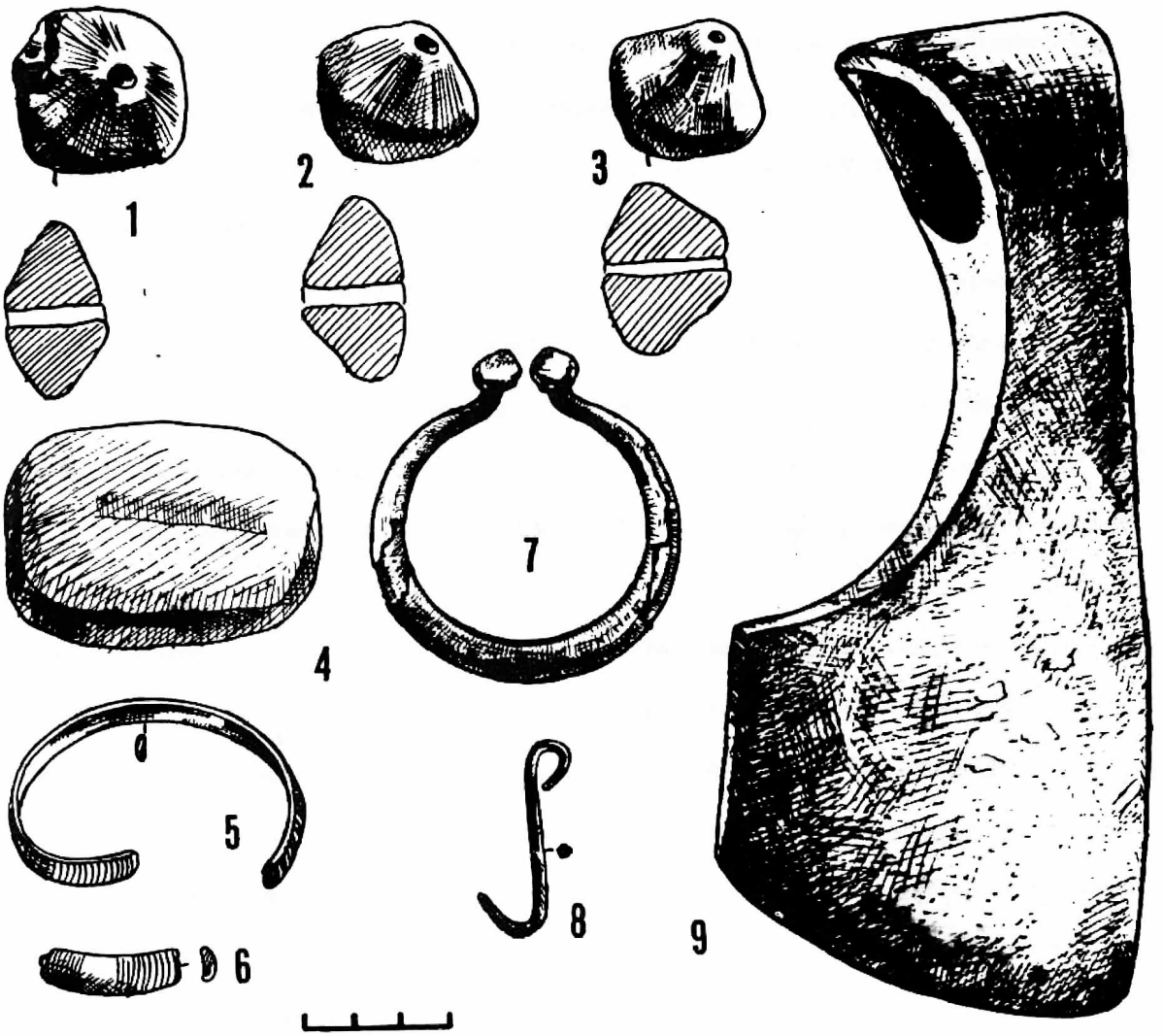

2 pav. Dapšių piliakalnio radiniai: 1-3 - moliniai svoreliai, 4 - akmeninis skiltuvas, 5,6 - žalvarinės juostinės apyrankės, 7 - žalvarinė pasaginė segė, 8 - žalvarinis kabliukas, 9 - plačiaašmenis kirvis.

palei pylimą išsidėsčiusių stulpaviečių.

Pateiktieji duomenys rodytų, kad priešpilio pylimo vidinėje pusėje savo metu buvęs gynybinės paskirties ilgas statinys, panašus į minėtąjį statinį, stovėjusį piliakalnio aikštelės pylimo vidinėje pusėje.

Priešpilyje, netoli pylimo, greičiausiai minėtojo gynybinio statinio viduje, buvo aptikta žalvarinė pasaginė segė daugiakampiais galais (pav. 2:7), akmeninio galąstuvo dalis, geležinis plačiaašmenis pentinis, 21 cm ilgio su 9,5 cm pločio ašmenimis kirvis (pav. 2:9) bei keletas smulkių žiestų puodų šukelių. Sprendžiant iš minėtųjų radinių, atrodo, kad priešpilis naudotas maždaug XII-XIII a.

Gyvenvietėje ištirtas 147 m^2 plotas, kultūrinio sluoksnio storis daugiausiai buvo 0,3-0,5 m. Kadangi gyvenvietė jau seriai ariama, tai šis sluoksnis labai suardytas. Be to, nemaža jo dalis bėgant amžiams nuslinkusi į Varduvos slėnį, kur jo storis siekia net 2 m su viršum.

Nustatyta, kad gyvenvietė iš pradžių kūrėsi aukštesnėje kyšulio dalyje, kur vėliau buvo įrengtas priešpilis.

Ryškesni gyvenvietės pėdsakai aptikti tiktai ties priešpilio pylimu ir po juo. Kultūrinio sluoksnio storis čia buvo 20-40 cm. Čia aptikta keletas smulkių lipdytų puodų šukelių lygiu paviršiumi, gyvulių kaulų, apdegusio molio tinko gabalėlių. Ties priešpilio pietvakariniu galu aptikta 1 m skersmens ir 0,4 m gylio smailėjančiu dugnu duobė, kurioje buvo vidutinio dydžio akmenų. Galimas dalykas, kad čia buvo ūkinės paskirties duobė. Kiek toliau nuo jos buvo aptikta keliolika, daugiausia 15-20 cm skersmens, smailėjančiais dugnais stulpaviečių. Taigi atrodo, kad gyvenvietėje iš pradžių dar stovėjo stulpinės konstrukcijos pastatai.

Pastebėta, kad Lietuvoje, kaip ir kaimyniniuose kraštuose, minėtojo tipo pastatai gyvenvietėse buvo išplitę maždaug iki I m.e. tūkstantm. vidurio[1]. Taigi atrodo, kad anksčiausioji Dapšių piliakalnio gyvenvietės dalis priklauso I m.e. tūkstantm. pirmajai pusei.

Gyvenvietės PV gale, kur kyšulys susisiekia su gretimais laukais, aptiktos liekanos gynybinės užtvaros, saugojusios gyvenvietę nuo lengviau prieinamos pusės. Išliko dvi beveik lygiagretės, viena nuo kitos tik 0,3-0,5 m nutolusios, apie 20 cm skersmens stulpavie-čių eilės. Stulpavietės eilėse viena nuo kitos buvo nutolusios maždaug per 0,6-1 m. Tarp jų buvo 10-15 cm pločio smulkių degėsių juostelės. Taigi atrodo, kad tarp minėtų, statmenai įkastų medinių stulpų greičiausiai būta gulsčių, vienas ant kito uždėtų panašaus storio rąstelių.

Vėliau gyvenvietė plėtėsi PV ir P kryptimi. Atrodo, kad I m.e. tūkstantm. antrojoje pusėje gyvenvietė koncentravosi daugiausiai puslankio formos Varduvos slėnio viršutinėje dalyje. Čia buvo aptikta apdegusių akmenų bei molio tinko netaisyklingos formos nedidelių plotelių - buvusių keturkampių pastatų pėdsakai. Stulpavičių žymių prie jų nepastebėta. Todėl atrodo, kad šio laikotarpio pastatai buvo statyti jau iš kampuose sukirstų rąstų. Tačiau tikslesnių jų matmenų nepavyko nustatyti.

Vėlyvojo geležies amžiaus gyvenvietės pėdsakai daugiausia koncentravosi Varduvos slėnio dugne. Pastebėta, kad ši gyvenvietė net du kartus buvo apsemta vandens. Atrodo, kad po antrojo potvynio ji buvo apleista. Išlikusių šio laikotarpio pastatų pėdsakų joje

---

[1] Plg. V. Daugudis, Daubarių I piliakalnio ir gyvenvietės tyrinėjimai 1975 m. (šiame leidinyje).

nepastebėta. Kai kuriose vietose aptikta tiktai 1–1,5 m dydžio netaisyklingos formos, vidutinio didumo nuo ugnies suskeldėjusių akmenų grindinėlių – gyvenamuose pastatuose buvusių krosnių liekanų.

Minėtųjų grindinių aplinkumoje buvo aptikta geležinių peilukų fragmentų, akmeninių galąstuvų, vėlyvų lipdytų lygiu paviršiumi bei žiestų puodų šukių, apdegusių tinko gabalėlių, įvairių gyvulių kaulų – daugiausia II tūkstantm. pradžia datuojamos medžiagos.

DAUBARIŲ (MAŽEIKIŲ RAJ.) PILIAKALNIO IR GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI 1975 METAIS

Vytautas Daugudis

Apie 4 km į PV nuo Mažeikių, Viešetės slėnyje, ties jos santaka su Stulpu, Daubarių kaime, yra greta vienas kito du piliakalniai. Jiems panaudotos kalvos yra kiek žemesnės už gretimas kalvas. Todėl iš toliau šie piliakalniai nepastebimi.

I piliakalnis yra Viešetės deš. krante, įrengtas paskiroje 7–8,5 m aukščio pailgoje kalvoje. Iš P ir PV jį juosia Viešetė, iš Š – pelkėta pieva, o iš R bei PR prie jo prieina sausesni laukai. Čia apie 1,5 ha plote pastebimi senosios gyvenvietės pėdsakai.

Ovalo formos, apardytais pakraščiais piliakalnio aikštelė turi 50 m ilgio ir 25 m pločio ties viduriu. Aikštelės ŠR galas kiek platesnis, siekia 28 m ir yra maždaug 0,5 m žemesnis už likusiąją.

Išorinių įtvirtinimų žymių piliakalnis neturi. Tiktai R bei PR pašlaitėje tyrinėjimų metu buvo aptiktas užslinkęs, iki 1 m gylio ir 3 m pločio viršuje griovys, kuris saugojo piliakalnį nuo lengviau prieinamos pusės. Išilgai griovio vidinio pakraščio aptikta 5x10x15 –